

mert a megyei könyvtár már készítette alapját a mai — pusztai könyvtárakkal együtt — 7000 kötetes Abai Községi Könyvtárnak.

Hisszük, hogy az újonnan építendő kul-

túrházban letelepülő községi könyvtár ol-
vasói nem felejtik el, hogy elődeik mi-
lyen nemes művelődési hagyományokat
biztak reájuk.

T a n k a J á n o s

MŰHELYKÉRDÉSEK

Az eszményi index

Szokatlan dolog egy folyóirat évi tartalommutatójáról ismertetést írni. Am a kivételt megokolja a szóban forgó mutató rendkívülisége és főként: *módszertani tanulsága*. Hiszen a *Tudományos és Műszaki Tájékoztató* egyébként is könyvtárosok szaklapja, a műszaki könyvtárosoké, így érthető, hogy az évi mutató megoldásában kialakított módszer túlmutat önmagán: nem egyszerűen a folyóirat gazdag anyagának minél belterjesebb kiaknázását szolgálja, hanem *egyszersmind példa is mindenfajta mutató elkészítéséhez*. Nemcsak folyóiratokéhoz, hanem valamennyi kiadványfajta indexéhez. Szakkönyvek, monográfiák, de *elsősorban és legfőképpen a bibliográfiák indexei számára minta*. A hazai könyvkiadásnak nagy mulasztása, hogy a legtöbb könyvből hiányzik a mutató, még a legtermészetesebben megkívánt névmutató is; olykor még mindig vannak könyvtári kiadványok, sőt bibliográfiák is megfelelő mutató nélkül. Holott, mint többször leírtam már, az index a bibliográfia lelke, a mutató lehel életet az adatok holt tömegébe.

A mutatónak azonban jónak, célszerűnek, könnyen használhatónak, sokoldalúnak kell lennie. A *Terebessy Ákos* összeállította index, a *Mutató a Tudományos és Műszaki Tájékoztató 1969. [évi] 16. évfolyamához* (Budapest, 1970) ilyen.

Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ a kiadásában megjelenő folyóirat mutatóját — az 1968. évi mutató készítésében szerzett tapasztalatok alapján továbbfejlesztve a módszert — gépi adatfeldolgozással készítette. Ügynevezett KWIC-index: *Keyword in Context*, magyarul *szövegkörnyezetbe helyezett mutató*. *Permutált* index, vagyis a benne rejlő kulcsszavak (kereső, releváns szavak) minden lehetséges sorrendjét nyújtja. Világszerte mindjobban elterjedő eljárás ez, nálunk éppen a *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*ból tudhatunk meg róla a legtöbbet. Az OMKDK adta ki 1966-ban az első ilyen típusú indexet, a *Hungarian Technical Abstracts* c. referáló lapjának 1965. évi mutatóját. Sikere bátorította, hogy magyar nyelvű kiadványán is alkalmazza a bevált s tökéletesedő módszert.

Lényege: *minden szakirodalmi közlemény címét a betűrend annyi helyén közli, ahány — a kereső számára tájékoztatósi értéket rejtő — eligazító szó található a közlemény címében, vagy — ha a cím nem fejezi ki a visszakereséshez szükséges mélységgel a tartalmat —, a helyette, mellette megadott kiegészítő mondatban*. Mindjárt hadd jegyezzem meg: ez a kiegészítés már eltérés a KWIC-indexek általános gyakorlatától, *többlet*, mert a mechanikus gépi eljárást az emberi agy, a szakértelem hozzáadásával pótolja. Ezzel, mint a hagyományos *annotációval*, jobban kibányászta a közlemények mondanivalóját, egyszersmind elkerüli a szinonimák és homonimák, a különféle szerzők egyéni szóhasználatából eredő következetlenségek tükröződését a mutatóban, *egységesíti* a tárgyszavakat.

Első pillantásra kissé furcsa a *Mutató* szövegeképe. A *vezérszó* (a név itt rossz, hiszen nincs is ilyen: minden érdemi — releváns — szó egyenlő, „vezér” nincs köztük!), tehát a betűrendbe sorolás alapjául szolgáló szó nem a lapszálon található, hanem a középső, ún. *keresőoszlopban*, a középtájtól kissé balra. A címeket úgy kell olvasni, hogy a keresőoszloptól először balra kell keresni a mondat elejét. Ha nincs ott, akkor jobbra kell tovább olvasni a sor végéig, majd a sor bal szélétől kell folytatni. Az egy sornál, *108 betűhelynél* hosszabb címek egy része mechanikusan lemarad, de a cím más változatának betűrendi helyén megtalálható.

Egy példát:

Computerrel összeállított lelőhely-jegyzék orvosi és műszaki tudományos folyóiratokról Liverpoolban.

Ezt a tételt a kövéren, vastag betűkkel szedett kulcsszavainak betűrendi helyein, összesen tehát *nyolc helyen* találjuk. Nem tudom bemutatni itt a nyolc változat teljes szövegét, mert sem a kéziratpapíron, sem folyóiratunk tükörszélességében nem fér el a *Mutató* kicsinyített betűkkel és fekvő formában írott eredeti szövege. Csak a kezdőszavak fősorakoztatásával érzékeltetem a módszert:

*Computerrel összeállított ...
folyóiratokról Liverpoolban.**

*jegyzék orvosi és műszaki-tudományos...
lelőhely-jegyzék orvosi és...
Liverpoolban.* Computerrel...
műszaki-tudományos folyóiratokról...
orvosi és műszaki-tudományos...
tudományos folyóiratokról Liverpoolban.**

Most már nyilván érthető, miért kell a hosszú cím végét — attól függően, hogy hol kezdődik — a bal hasábon keresni: ami nem fér ki a középső, a kereső hasáiban, folytatódik a cím előtt. Erre is egy példa, ha csonkán mutathatom is be; itt a tárgyszó a *lelőhely*:

Liverpoolban. Computerrel összeállított lelőhely-jegyzék...*

El kell ismerni, hogy ez a módszer rendkívül *megnöveli a terjedelmet*. Jellemző, hogy az ugyanebben a mutatóban hagyományos módszerrel közölt és jó szellősen gépelt szerzői névmutató mindössze három lapot foglal el, a tárgymutató viszont majd negyvenet. Még ha leszámítjuk is a sok névtelen közleményt, ismertetést, akkor is majd tízszerese a tárgymutató a szerzőinek.

Gépi földolgozásnál ez nem lényeges hátrány, hiszen ugyanazt a címfőlvételt a gép annyiszor sokszorozza meg, ahányszor akarjuk. *De tanulsága a kézi erővel készített permutált indexre is van*. Ha ott elhagyjuk is a szöveggörnyezetet, annyi tárgyszót használhatunk, amennyit a gépi földolgozás: azaz minden kulcsszót kiemelhetünk. Szöveggörnyezet helyett — ahol szükséges — kétfokozatúvá kell tennünk a mutatót. Példánknál maradv *Liverpool* magában is megáll, s ha nincs több, *computerrel* kapcsolatos tételünk, azt sem kell tovább bontanunk. De már a *lelőhely-jegyzék, az orvosi folyóiratok, műszaki folyóiratok* további osztást kívánnak:

*orvosi folyóiratok
lelőhely-jegyzéke*

A *Mutató* harmadik hasábjába adja a közlemény *kódját*: egy betűcsoport és egy számcsoport kombinációját. A betűcsoport rövidítés: CIKK, ISM, REF, BIBL, SZAK, FID, HIR. Minthogy a sorszálességgel takarékoskodni kell, érdemes lenne ezeket tovább egyszerűsíteni, hiszen mindegyik kezdőbetűje teljességgel elegendő lenne a jelzésre: C, I, R, B, S, F, H ugyanúgy jelentheti az önálló cikket, az ismertetést, a referátumot, a bibliográfiai jellegű műfajokat, a szakozási kérdéseket, a FID híreit és a folyóirat egyéb közleményeit, mint a hosszabb betűjelek. Hasonló takarékoság lenne a folyóirat sorszámainak elhagyása: minthogy évente folyamatos a lapszámozás, a *pagina* is félreérthetetlenül megadja a lelőhelyet. Ezzel — a két számot elválasztó törtvonalat is beszámítva — további 2—3 betűt lehet megtakarítani, sőt a nem ritka kettős számokat figyelembe véve (7—8, sőt 11—12. szám!), 5—6 betűt is. Az előbbiekek együtt a megtakarítás olykor a *tíz*et is elérné.

Még két észrevételünk van. Az egyik, hogy kár a szerzői neveket külön, a régi módszerrel földolgozni, hiszen ugyanúgy, mint az egyéb neveket (itt pl. Varga Józsefét) releváns elemnek, kereső szónak, kulcsszónak lehet tekinteni, és beosztani a megfelelő betűrendi helyére. *Ezzel a Mutató módszertani egysége is helyreállna*. A másik: a *Mutató* a szabványtól eltérően az *á, é, ó* betűket önállóként, az *a, e, o* után külön szerepelteti. Ezt nem látjuk megokoltnak, *zavart kelt a keresésben*. Igaz, az *ó* kapcsán a jövőben erről az összeállító lemond, de — mint írja — „az *á* és *é* betűk vonatkozásában ezt a jövőben is fenn kívánjuk tartani.” Szeretném őt erről lebeszélni!

Péter László

JELENTKEZÜNK címmel adja ki Vas és Zala megye tanácsának művelődésügyi osztálya a fiatal tanítók, népművelők és könyvtárosok évenként kétszer megjelenő közlönyét, amely a *Szombathelyi Tanítóképző Intézet* szellemi műhelyében készül. Az 1970. évi 1. szám érdekes irodalmi anyaga mellett számos figyelemre méltó művelődési tanulmányt is tartalmaz. *Borbás György* Válaszúton a népművelés címmel felvet néhány problémát, amelyre az országos közművelődési konferenciától várja a feleletet. Nagyon tanulságos *Szabó Árpád* tanulmánya Celldömölk népművelésének történetéről. Az írás azért is úttörő jelentőségű, mert egy-egy település elmúlt ötven évének népművelés-történeti áttekintésére eddig alig jelent meg kísérlet. Kár, hogy az értékes írás teljesen figyelmen kívül hagyja a könyvtárügyet. A kiadvány módszertani tapasztalatok című melléklete közli *Malakár Erzsébet* kitűnő annotált bibliográfiáját *Iskola és könyvtár együttműködése 1945—1969* címmel. A jól válogatott, gondosan összeállított és igen hozzáértően annotált bibliográfiához gratulálunk.